

## **Una història de «mojados» i d'altres migrants internacionals; la controvèrsia de la participació econòmica dels immigrants mexicans a l'Estat de Califòrnia (EUA)**

**María José GONZÁLEZ LÓPEZ**

D'ençà els anys vuitanta l'Estat de Califòrnia (Estats Units d'Amèrica) ha esdevingut pioner en les indústries electròniques i de tecnologia punta en el seu context nacional. Seu d'iniciatives com el *Silicon Valley*, constitueix una de les contrades més somniades pels immigrants mexicans documentats, indocumentats o temporers. El dinamisme econòmic de la Califòrnia nord-americana es semblant al filó d'or que lluu, econòmicament parlant, a la franja de la frontera nord-oest entre Mèxic i els EUA. Com a contrapartida, Califòrnia limita amb l'Estat mexicà de Baixa Califòrnia on diàriament aterren nous contingents de població immigrant provinent de la resta de la República de Mèxic, o d'altres països llatinoamericans. Arriben a la recerca de llocs de treball o amb l'agorçada intenció de creuar la línia –tan imaginària com real– que escindeix ambdues Califòrnies.

La frontera entre Mèxic i els EUA, amb els seus 3.200 quilòmetres d'extensió, és una de les més llargues del món. En conjunt, els moviments migratoris dels quals és testimoni són cada dia més complexos. Tan sols entre els Estats de la Baixa Califòrnia mexicana i la Califòrnia nord-americana es podria parlar dels *commuters* mexicans i nord-americans que treballen a l'altra banda de la línia fronterera, dels agricultors temporers o dels migrants indocumentats. Aquests últims només romanen al país «d'acollida» fins ser descoberts i retor-

nats per la *migra* nord-americana (nom amb què popularment es coneix la policia especialitzada en el control migratori). Tot plegat, esdevé un tema massa complex, donada la contínua interrelació binacional de migrants –legals i indocumentats– entre ambdues bandes de la línia fronterera.

Sense dubte, l'Estat de Califòrnia (EUA), localització de la recerca que es presenta a continuació, és un àmbit geogràfic privilegiat per a l'estudi de l'assentament d'immigrants laborals de caràcter transnacional o internacional. Per una banda, té com a veí a l'Estat mexicà de la Baixa Califòrnia, on es localitza la ciutat de Tijuana, un dels punts de creuament de migrants més important de tota la línia fronterera entre Mèxic i els EUA, i molt probablement del món. Per l'altra banda, a Califòrnia es concentra la major proporció de població d'origen mexicà (el 58% l'any 1980) i al voltant de la meitat dels immigrants indocumentats del conjunt dels EUA (segons dades de l'*US Bureau of the Census*). Per exemple, l'any 1980 la taxa de creixement de la població a l'Estat nord-americà de Califòrnia va ser superior a la de tota la República de Mèxic, en gran part a causa de l'arribada de 3 milions d'immigrants i refugiats polítics (Cornelius *et alii*, 1994).

Aquest text no té el propòsit d'analitzar les interrelacions migratòries a escala binacional, sinó de ressaltar el paper fonamental que ha tingut, i continua tenint avui dia, l'entrada d'immigrants mexicans i la seva absorció laboral a Califòrnia. Aquest Estat ha sofert un intens procés de reestructuració econòmica d'ençà la darrera dècada que, com es mostra en aquest article, ha estat suavitzada i/o facilitada per l'absorció de mà d'obra barata immigrant. Tanmateix, la participació econòmica dels immigrants mexicans ha suscitat, recentment, profunds odís en determinats sectors socials, els quals els culpabilitzen de causar el desplaçament (o substitució) laboral de treballadors nadius (nord-americans), d'afeblir el poder dels seus sindicats i d'endarrerir la introducció de noves tecnologies davant l'abundant disponibilitat de mà d'obra barata.

## **1. Descripció del procés immigratori en el marc de la interdependència entre Mèxic i els Estats Units d'Amèrica**

Aquest estudi se centra en el territori de Califòrnia (EUA), però l'enteniement de la complexitat del fenomen immigratori en aquest Estat requereix un petit esforç d'abstracció macroeconòmica i de lectura històrica. Això ens portaria als inicis de la transnacionalització de l'economia i dels fluxos migratoris a EUA, els qual es remunten a molts anys enrere, potser a començaments del període colonial.

Tanmateix, la no tan llunyana expansió econòmica dels països industrialitzats ha tingut repercussions determinants en els processos migratoris actuals que cal fer esment. Saskia Sassen (1988) afirma que els països d'economies industrials avançades, com els EUA, han transformat les estructures tradicio-

nals de l'organització del treball en les comunitats on es destinen les inversions (països perifèrics com Mèxic). Transformacions que, al mateix temps, han creat les bases per a la formació de l'oferta potencial de migrants laborals a nivell tan nacional com internacional.

La transnacionalització de l'espai productiu nord-americà ha concentrat, de manera especial, les inversions estrangeres directes en els països en vies de desenvolupament. Les inversions han estat projectades cap a sectors industrials i sectors agrícoles adreçats a l'exportació, en les fases intensives de mà d'obra, la qual cosa ha provocat la mobilització de nous segments de la població cap al mercat remunerat i, indirectament, cap a les migracions. El marc teòric desenvolupat per Sassen resulta molt valuós a l'hora d'entendre la lògica de les relacions entre Mèxic i els Estats Units d'Amèrica.

Efectivament, en els darrers anys els EUA han sofert un fort procés de desindustrialització que ha coincidit amb un continuat augment de les inversions a l'estranger. Aquest fenomen va estar lligat al procés de fragmentació de la producció industrial en múltiples operacions de muntatge, les quals varen ser fàcilment exportables cap a altres espais geogràfics on les despeses de mà d'obra eren molt més baixes; Mèxic, per la seva proximitat, va ser un dels espais escollits. Al costat d'aquest procés de desindustrialització o descentralització de la producció manufacturera es genera, com a contrapartida, la concentració dels serveis financers i de gestió especialitzats als països industrialitzats. Tot plegat, va resultar en la formació de «ciutats globals» (centres financers i de negocis amb un marc d'acció internacional) com Nova York o Los Angeles (Sassen, 1988), llocs de destinació prioritari dels immigrants mexicans.

En contrapartida, Mèxic ha esdevingut les darreres dècades un dels països més importants en la recepció d'inversions estrangeres, en gran quantitat procedents dels EUA i d'altres països industrialitzats com el Japó. Una part d'aquestes inversions s'ha materialitzat en la formació de les Noves Zones Industrials (NZI) localitzades principalment en la franja fronterera del nord del país, on també es troben, en gran nombre, les indústries de «maquiladoras».<sup>1</sup>

Segons Sassen (1988), els projectes de les NZI són un clar exemple de com històricament s'han assentat les bases per a la formació de poblacions potencialment migrants. El procés s'iniciaria amb la feminització de la força de treball industrial a les esmentades plantes «maquiladoras». Això genera ocupació, però no dona solucions al problema de l'atur masculí i al mateix temps transforma les estructures tradicionals del treball femení. L'absorció laboral de la dona a la indústria genera una mobilització ràpida i massiva de dones joves, que als pocs anys de treballar són acomiadades. D'aquesta manera es crea una reserva potencial de migrants, femenina i masculina, al mateix temps que es consoliden els llaços ideològics del país d'on prové el capital estranger mitjançant l'efecte de l'«occidentalització».

Un altre factor que cal tenir present, per entendre els fluxos migratoris dels mexicans cap als EUA, és la forta tradició migratòria institucionalitzada gai-

rebé des de començament del segle XX. Aquesta institucionalització es va produir, d'una banda, com a conseqüència de les polítiques nord-americanes de reclutament de treballadors i, d'altra banda, per l'expedició de permisos de lliure entrada en determinades conjuntures econòmiques d'escassetat de mà d'obra autòctona. Un bon exemple és el «Programa de Bracers» (1951-1964),<sup>2</sup> que va permetre la contractació temporal de mexicans per al treball agrícola, al mateix temps que reforçava els lligams entre ambdós països.

Altres autors mostren, per exemple, com en l'actualitat aquests fluxos migratoris segueixen, a grans trets, les mateixes pautes espacials definides durant els anys quaranta i cinquanta, ja que les migracions estan molt determinades pel procés de maduració de les xarxes migratòries originals (Alba, 1992). En aquells anys la demanda estacional de treballadors als EUA es localitzava en les àrees agropecuàries de l'oest i sud-est, mentre que l'oferta de població immigrant mexicana provenia de les àrees rurals del centre de Mèxic; actualment aquestes àrees són, precisament, les més importants pel que fa al nombre d'habitants que emigren cap als EUA.

Això demostra la dificultat real de trencar amb una dinàmica de relacions migratòries que es varen establir com a «modus vivendi» entre les generacions passades, malgrat que les circumstàncies econòmiques i la demanda de mà d'obra estrangera al país receptor han canviat. Pel que fa al territori fronterer entre Mèxic i els EUA, hem de tenir present també que a ambdues bandes de la línia fronterera llur població ha viscut en funció de la complementarietat del mercat laboral, teixit binacionalment gràcies a la contínua permeabilitat del pas fronterer.

F. Alba (1992) assenyala que per entendre l'existència del mercat de treball binacional, mantingut a través de les estades de curta durada dels immigrants mexicans als EUA, també hem de tenir en compte la importància de la família com unitat de suport. Aquesta ha esdevingut, en molts casos, dependent de la remesa dels emigrants, puix complementa la seva reduïda economia domèstica. Per altra banda, els immigrants sempre han comptat amb la llar de la comunitat d'origen per a subsistir temporalment o de manera definitiva en cas de retornar.

Aquests lligams, o tradició migratòria, esmentats anteriorment, han estat descrits com un fenomen de dependència econòmica o procés de «norteamericanització» (R. Alarcón, 1992). Amb aquest qualificatiu l'autor fa referència al *procés d'especialització de les comunitats per a produir i reproduir treballadors migrants i internacionals mitjançant l'adaptació de les seves estructures socials i econòmiques* (p. 306), de tal manera, que les comunitats rurals compten amb les remeses dels immigrants i, conseqüentment, esdevenen dependents del treball transnacional. A més, Alarcón mostra com encara que les comunitats rurals guanyin més poder adquisitiu, poques vegades es tradueix en inversions productives. Ben al contrari, les remeses dels immigrants s'utilitzen, normalment, per al consum quotidià, amb la qual cosa es retroalimenta un cercle migratori transnacional o «síndrome migratòria».

Per últim, cal assenyalar que les àrees deprimides del territori mexicà no corresponen necessàriament amb les més emigrants. Diversos autors mostren que en la definició dels fluxos migratoris entre Mèxic i els EUA continua tenint importància la «tradició migratòria» i/o el «cost de la migració». En el cas de les ciutats mexicanes de la frontera nord, la proximitat relativa amb els EUA ha possibilitat, des de la seva formació, la constitució real d'un mercat de caràcter binacional amb treballadors «internacionals».

Així doncs, la divisió fronterera entre Califòrnia i la Baixa Califòrnia forma part més aviat del subconscient de les forces polítiques i de certs grups econòmics nord-americans, interessats en mantenir el fenomen migratori el més marginal possible, que de la realitat quotidiana dels migrants. La tradició migratòria, la dependència econòmica i el profitós negoci de contractar indocumentats o immigrants en general ha lligat, més que no pas separat, grans sectors de la població mexicana amb la terra que poblaren d'antuvi.

### **1.1. El nou perfil sociodemogràfic dels immigrants mexicans en temps de reestructuració econòmica als EUA**

A l'apartat anterior justificàvem que les migracions laborals mexicanes s'havien d'estudiar dins el marc de la transnacionalització de l'espai productiu a escala mundial, en el cas concret de l'economia nord-americana. Això ens permet d'entendre ara amb més claredat la dinàmica migratòria dels mexicans cap als EUA, caracteritzada actualment per l'arribada d'immigrants amb un perfil sociodemogràfic més heterogeni (millor qualificats, major nombre de dones, etc.) i per un context econòmic d'acollida més incert davant la reestructuració econòmica soferta en el conjunt dels EUA i, particularment, a Califòrnia.

Originàriament els immigrants mexicans que anaven cap als EUA, a les dècades dels anys cinquanta i seixanta, eren sobretot homes indocumentats d'extracció rural i amb una migració principalment de tipus estacional (fluxos circulars) sempre en funció de la demanda de treball agrícola.

El perfil demogràfic dels immigrants per sexe, estatus legal i patró d'assentament esdevingué molt més heterogeni a la fi dels anys setanta i al principi dels vuitanta (Cornelius, 1990). A aquesta heterogeneïtat van contribuir molts factors. Els més remarcables varen ser, per una banda, la política de reunificació familiar i el procés de modernització mexicà, el qual va acostar l'ensenyament a un ampli sector social que abans en restava fora. Per altra banda, l'arribada de la crisi econòmica de 1982 va posar de nou en funcionament l'aparell migratori i molts sectors de la població, que abans romanien al lloc d'origen, es veieren abocats a marxar. Aquest va ser el cas de les dones i dels homes amb un cert grau de formació acadèmica.

L'arribada d'immigrants mexicans al mercat laboral nord-americà ha estat especialment important per a l'estructura d'edat de la població, la majoria en edat activa (el 81% de la població immigrant admesa l'any 1990 tenia entre 15 i 44 anys, segons les dades de l'INS). A més, la forta concentració territo-

rial del fenomen ha accentuat l'impacte: només a l'Estat de Califòrnia es concentra més de la meitat dels immigrants mexicans.

Segons l'Informe Anual sobre la Immigració (PCTRI, 1989), la concentració dels immigrants mexicans a la regió del sud-oest dels EUA deprimeix la mitjana del capital humà, els salaris i les qualificacions professionals pròpies de la força de treball nativa. Com ja s'ha esmentat anteriorment, aquesta concentració de la població immigrant es produeix més per factors d'atracció de les xarxes socials d'immigrants que per motius econòmics.

A l'actualitat, les àrees de procedència de les migracions mexicanes s'han diversificat molt. En aquest sentit, la crisi econòmica mexicana va estimular l'emigració de la població de grans centres urbans com és el cas de la Ciutat de Mèxic. Això suposa que gran part dels migrants tinguin experiència professional en el context urbà i per tant estiguin més preparats per a treballar en activitats no agràries. De fet, a partir dels anys setanta s'observa un canvi en els patrons d'inserció laboral dels immigrants mexicans als EUA facilitat, en bona manera, per aquest canvi en el seu perfil socio-demogràfic.

A Califòrnia no només han canviat els migrants sinó també la situació. La reconversió econòmica ha promogut una major terciarització i especialització industrial, en part accelerada per l'accentuació de la competència a escala mundial. A l'apartat anterior ja s'esmentava que els EUA pateixen un fort procés de desindustrialització o pèrdua d'inversions, i que això afecta de manera directa els vells complexos industrials. En aquest sentit, Sassen (1988) aporta la següent xifra: l'any 1982 el tancament de plantes industrials va provocar 1,2 milions de pèrdues de llocs de treball en el conjunt dels EUA, en un moment que la inversió estrangera a països de baixos salaris creixia espectacularment (més de quatre vegades des de 1966 a 1980). Com a conseqüència d'aquesta desindustrialització es va reduir la demanda de treballadors d'ingressos mitjans a les grans ciutats, mentre l'especialització o centralització de les activitats accentuava la polarització social mitjançant l'expansió del treball d'alta i baixa remuneració, essent aquest últim la font de demanda fonamental dels immigrants.

En aquest context de profunds canvis econòmics, que trastornen les condicions econòmiques dels nord-americans per l'augment d'aturats i l'afebliment dels grups sindicals, la migració internacional juga un paper fonamental. Els treballadors immigrants, com a sinònim de mà d'obra barata, han permès que es mantinguin en funcionament activitats intensives de mà d'obra, tant en els sectors més avançats de l'economia com en els més endarrerits.

Aquests són, a grans trets, els processos macroespacials que defineixen les relacions entre Mèxic i els EUA en la present dècada. Processos que s'il·lustren clarament en el cas de Califòrnia.

A continuació, i sense fer referència explícita ni detallada a estudis sectorials que ens farien estendre massa, es descriuen els patrons d'absorció dels immigrants en el mercat laboral californià.

## 2. On treballen immigrants mexicans i per què són el centre de controvèrsia en la societat californiana?

Una de les conseqüències de la reestructuració econòmica generada d'ençà els finals dels 70 a Califòrnia ha estat la terciarització i la polarització social entre treballadors altament remunerats i els de baixa remuneració. La inserció dels immigrants mexicans en el mercat de treball s'ha d'entendre a partir del procés de desqualificació de la mà d'obra. Tal i com l'expressà Rouse (1989), els immigrants mexicans esdevenen els «proletarian servants in the paragon of post-industrial society».

Els factors claus que determinen la demanda de mà d'obra estrangera als EUA són els següents:

1) La consolidació de les ciutats nord-americanes postindustrials on es desenvolupen activitats econòmiques, que requereixen mà d'obra àmpliament desqualificada, al voltant dels centres administratius altament qualificats. Consolidació que requereix de la reestructuració dels sectors productius per afrontar la competència en el context de la globalització econòmica.

2) L'escassetat de mà d'obra, en les edats més joves de la força de treball, per a realitzar certs treballs desqualificats (veure taula 1 sobre els immigrants admesos per grups ocupacionals). Aquesta escassetat s'origina pels baixos nivells de fecunditat mantinguts des de la meitat dels anys setanta: el *baby-bust* (nord-americà). Per aquesta raó, les projeccions oficials preveuen, fins i tot, un augment de la demanda de mà d'obra immigrant (PCTRI, 1989).

**Taula I**  
**Immigrants mexicans admesos per grups ocupacionals, 1990**

	<b>Total</b>	<b>%</b>
Professionals especialitzats i tècnics	6.040	0,89
Executius, administratius i managers	9.200	1,35
Venedors	11.688	1,72
Suport administratiu	18.004	2,65
Producció especialitzada, artesans i reparadors	63.018	9,28
Operadors, constructors i jornalers	163.761	24,12
Agricultors, silvicultors i pescadors	81.302	11,97
Serveis	118.334	17,43
No especificats	207.721	30,59
<b>Total</b>	<b>679.068</b>	<b>100,00</b>

Font: Realitzada a partir de les dades de *Immigration and Naturalization Service (1991, U.S. Government. Washington, D.C.*

Els estudis mostren que hi ha una tendència creixent a utilitzar la mà d'obra indocumentada, per part de les petites i mitjanes empreses –o per part de les velles indústries–, com a coixí temporal davant la competència dels països perifèrics amb baixos salaris, per la qual cosa es diu que s'ha creat *una infraestructura del Primer Món amb mà d'obra del Tercer Món* (Muller i Espenshade, 1985).

Els indocumentats constitueixen, normalment, mà d'obra barata, però contràriament al que s'esperaria no pertanyen a l'economia submergida. Els empresaris s'estimen més contractar-los per raons de flexibilitat, tot i que els baixos salaris també són un incentiu innegable.<sup>3</sup> No hi ha dades precises sobre el nombre d'immigrants indocumentats assentats a Califòrnia per raons òbvies de la irregularitat del fenomen. La taula 2 dóna una idea aproximada dels que poder ser, oferint el nombre de retornats als EUA al llarg de l'any 1990.

**Taula II**  
**Mexicans indocumentats deportats segons l'estatus d'entrada, 1990**

Visitants	5.707	0,52
Estudiants	83	0,01
Treballadors temporers		
Agraris	118	0,01
Altres	27	0,00
Immigrants	3.707	0,34
Passatger clandestí	3	0,00
Trànsit sense visat	4	0,00
Entrada sense inspecció	1.080.699	98,94
Altres	1.910	0,17
<b>Tots els identificats</b>	<b>1.092.258</b>	<b>100,00</b>

Font: *Immigration and Naturalization Service* (1991), U.S. Government, Washington, D.C.

Una de les recerques més exhaustives que s'ha elaborat sobre l'ocupació urbana de la mà d'obra immigrant a Califòrnia és la realitzada per Cornelius durant dos períodes de temps: de 1983 a 1984 amb entrevistes a 85 empresaris i de 1987 a 1988 amb entrevistes a 103 empresaris. La investigació es va basar en enquestes en profunditat realitzades a les firmes que contractaven deu o més treballadors mexicans o llatins en les àrees metropolitanes més extenses de Califòrnia: San Diego, Los Angeles-Orange Country i San Francisco Bay. L'objectiu era confirmar el procés de «mexicanització» de determinades ocupacions i indústries.

Els tipus d'empreses que segons Cornelius depenen de la mà d'obra immigrant mexicana es poden classificar en quatre grans grups:

1) Empreses o negocis rendibles en gran part gràcies a la mà d'obra barata, formada bàsicament per immigrants mexicans. Molts d'aquests negocis són propietats dels mateixos immigrants que engeguen empreses com alternativa



laboral o d'immigrants de segona generació que contracten a gent del seu propi país, potsé com a resultat de les seves xarxes de solidaritat. A aquest primer grup d'empreses l'autor les qualifica d'«enclavaments ètnics».

2) Empreses o negocis que depenen d'una mà d'obra mexicana experimentada en oficis que no tenen cabuda entre la població nord-americana. Aquesta mena d'empreses són les que treballen en el sector del calçat o de la pell en general.

3) Empreses que depenen de la mà d'obra immigrant per portar a terme treballs de baixa qualificació, per la qual cosa no tenen una gran oferta de treballadors disponibles entre la població nord-americana que aspira a feines millors. La innovació tecnològica provoca, cada vegada més, la desqualificació dels oficis manuals i, per tant, obre el mercat cap als sectors de la població menys preparats professionalment o, senzillament, menys preparats per a competir amb altres treballadors legals.

4) Empreses o firmes que tenen preferència per la mà d'obra mexicana, perquè pensen que el seu desavantatge a l'hora de trobar feina els fa més fidels i, al mateix temps, menys problemàtics de suscitar crítiques.

Bàsicament la reestructuració del mercat de treball a Califòrnia ha generat una forta segmentació laboral entre els treballadors immigrants i els nadius nord-americans, cosa que s'ha traduït en estructures productives molt jerarquizades.

Cornelius parla de l'existència de dos nivells d'indústries: les «d'alt nivell», amb treballadors primaris d'alta remuneració, i les de «baix nivell», bàsicament compostes per petites i mitjanes empreses amb treballadors immigrants no sindicats.

Una part important de les empreses o negocis de baix nivell funcionen com a plantes de subcontractació de les empreses grans i constitueixen una font d'ocupació important per als immigrants indocumentats. L'estudi de Cornelius (1990) mostra que el 15% de les empreses enquestades treballen subcontractades per grans firmes. Els treballadors d'aquestes empreses són, en molts casos, mexicans nou vinguts contractats per realitzar encàrrecs específics en períodes diversos, sempre segons les necessitats de producció (treballadors de contingència).

Així doncs, la força de treball immigrant a Califòrnia, mexicana en la seva majoria, ha permès o facilitat el manteniment de certes estructures empresarials que d'altra manera no haurien pogut sobreviure. Aquests treballadors constitueixen principalment l'estructura laboral més baixa, la qual cosa força la davallada salarial dels sectors i nivells laborals desqualificats i, alhora, el cost de certs serveis (Cornelius et alii, 1994)

Hi ha cert acord entre els acadèmics d'afirmar que el procés de substitució dels treballadors es produeix més aviat entre grups ètnics i de gènere, que no pas entre grups definits per les seves qualificacions professionals. L'efecte de deprimir els salaris amb l'arribada de nous immigrants, legals o indocumentats, recau de manera més directa sobre els treballadors del mateix grup ètnic (reducció dels salaris dels immigrants més vells) que entre els propis nord-americans.

Els nous immigrants tendeixen a competir amb els de primera i segona generació del mateix grup ètnic. Així doncs, els immigrants no semblen produir un efecte determinant en el salari i el treball dels nadius, ja que aquests són relegats als «nínxols» ètnics o a les feines característiques dels immigrants (Zolniski, 1994). El treball dels immigrants es limita a la indústria més sensible a la importació estrangera, com la d'aparells electrònics i la de calçat. Aquestes indústries han substituït, en alguns casos, els treballadors nadius per dones immigrants (en ser una força de treball barata) i, en d'altres, per homes immigrants en lloc d'endur-se la producció a països de baix cost i produir competitivament a escala internacional.

Tanmateix, certs sectors socials californians es creu en que els immigrants pressionen cap a la baixa dels salaris i treuen llocs de treball en períodes de crisi. Davant d'aquests arguments, molts acadèmics manifesten que hi ha una errada greu d'interpretació, atès que només es tenen en compte els efectes microeconòmics a curt termini.<sup>4</sup>

A llarg termini la realitat és que l'ocupació dels treballadors immigrants mexicans com a mà d'obra barata ha permès que les indústries es mantinguin en funcionament, així com també altres treballs derivats d'aquests negocis on hi treballen nadius nord-americans.

En definitiva, la presència dels immigrants mexicans pot ser més beneficiosa que no pas perjudicial per al mercat de treball nordamericà. Tot i que la inserció laboral dels immigrants reproduceix una forta segmentació entre la població nascuda als EUA. Aquesta segmentació laboral té com a conseqüència una forta estratificació social per raons ètniques on subjuguem els problemes de discriminació i les tensions socials.

### **3. Les polítiques migratòries i el seu impacte en el mercat de treball**

Els darrers esforços per part del govern nord-americà s'han centrat bàsicament a reprimir l'entrada dels immigrants indocumentats, més que no pas a regular la situació dels milers d'indocumentats assentats a l'Estat. El document on s'especifica la política nord-americana és l'Acta de Control i Reforma Immigratòria (*Immigration Reform and Control Act*, IRCA) de l'any 1986, posteriorment reformada l'any 1990 amb l'Acta d'Immigració (*The Immigration Act*).

La darrera reforma de la política immigratòria se centra prioritàriament en el tema de la reunificació familiar i introdueix un nou llinar d'immigrants que poden obtenir visats en funció de les necessitats sectorials del moment (el nombre de visats autoritzats amb la reforma són 140.000 a l'any per tot el país, davant dels 54.000 autoritzats a l'anterior programa). Tot i l'augment en el nombre de visats, alguns estudiosos estimen que poden quedar-se per sota dels pronòstics de la demanda només a començaments de 1995 (Cornelius et alii, 1994).

La importància de tenir en compte la llei migratòria resideix en l'efecte directe que exerceix sobre l'estructura del mercat de laboral, tot i que, segons gran part de l'opinió pública i especialistes, la llei no ha assolit encara els seus objectius.

Segons exposa K. Calavita (1989), a partir de l'any 1920 s'inicia el període en el qual la immigració mexicana passa de ser un flux adient de força de treball a un problema o «sacrifici» que comporta la pèrdua del control de la línia fronterera. D'ençà aquest període la política ha estat encaminada a contenir l'entrada dels immigrants, malgrat que sempre ha existit un cert grau de permeabilitat en funció de les necessitats de la demanda de mà d'obra. En aquest sentit, molts autors critiquen la contradicció establerta entre els objectius de la política migratòria actual i els de les anteriors, que van permetre la consolidació de la tradició migratòria i el reforçament dels vincles entre ambdós països (Sassen, 1988).

Un dels mecanismes introduït per l'IRCA, per tal de frenar la contractació d'immigrants indocumentats ha estat la imposició de multes que oscil·len entre els 250 i 10.000 dòlars per cada treballador indocumentat contractat amb el consentiment de l'empresari. Tanmateix, els empresaris no tenen el deure de comprovar l'autenticitat dels documents. Raó per la qual aquesta mesura no ha tingut gran èxit. A més, l'expedició de documents falsos sembla ser que ha crescut molt entre la població immigrant, sobretot entre la de les àrees urbanes (Cornelius, 1989).

La política de l'IRCA s'estima que ha motivat, per una banda, un abaratiment en els costos d'ocupació dels immigrants indocumentats (salaris més baixos), atès que els immigrants són més vulnerables i, malauradament per això, resulten més atractius per als empresaris nord-americans. Així com també se la responsabilitza d'instigar l'augment de l'ocupació informal entre els indocumentats (venda ambulants, serveis personals, etc.) com una alternativa al control policial dintre de les empreses (Grossman, 1992).

Per altra banda, diferents autors coincideixen a admetre que l'IRCA ha contribuït a la creació de noves formes de diferenciació entre la força de treball immigrant (Sassen, Smith i Cornelius, 1989). La competència laboral no es produeix principalment entre els nadius nord-americans i els immigrants mexicans, sinó entre els indocumentats que acaben d'arribar respecte els indocumentats assentats més antics; els immigrants que esperen obtenir els visat de treball respecte els immigrants oficialment admesos; o entre immigrants de diferents grups ètnics.

Un estudi que qüestiona en gran mesura l'eficàcia de l'IRCA per a controlar l'entrada d'immigrants és el «Proyecto Cañón Zapata» (Bustamante, 1989). Aquest estudi aporta informació sobre els fluxos d'immigrants indocumentats que creuen la frontera cap als EUA i representa una alternativa a les estadístiques de l'INS, perquè parteix d'una metodologia original. El flux d'immigrants s'estima mitjançant el sistema de fotografies realitzades, a diverses hores i diàriament, als immigrants que creuen la línia fronterera i les enquestes realitzades *in situ* als migrants (mentre esperen el moment de creuar). La xifra que es desprèn de l'estudi evidencia la no contenció o reducció del flux d'indocumentats a partir de l'aplicació de l'IRCA.

Així doncs, l'enduriment de les lleis migratòries encara no ha pogut aturar el fenomen immigratori àmpliament institucionalitzat entre la població mexicana. Aquesta tradició migratoria serà difícilment reprimida, mentre persisteixi la permeabilitat d'entrada d'immigrants i es continuïn realitzant contractacions fraudulentament de treballadors indocumentats.

#### 4. Com a conclusió

Els estudis més rellevants sobre la participació dels immigrants mexicans en el mercat laboral nord-americà, i més concretament a l'Estat de Califòrnia, mostren que la mà d'obra immigrant mexicana constitueix, tant ara com en el passat, un element clau per a entendre el desenvolupament econòmic i el procés de reestructuració de determinades branques d'activitat.

Molts autors coincideixen al dir que l'impacte de la reestructuració econòmica a Califòrnia ha minvat gràcies a l'ocupació de la mà d'obra barata, constituïda principalment per immigrants mexicans. No obstant això, la llei immigratòria no reconeix els llaços econòmics o migratoris existents entre els EUA i les comunitats mexicanes, ni assumeix les necessitats reals de mà d'obra estrangera.

D'aquesta manera, la pròpia llei ha augmentat la marginació entre els immigrants laborals i no assoleix l'objectiu de contenir molt menys controlar, el flux d'indocumentats.

Tal vegada les bases reals de la llei mai no van ser la implementació d'un control real sobre els immigrants, sinó la creació de pautes per a la flexibilitat en l'absorció de mà d'obra estrangera, fet que explicaria la permissibilitat en el control de contractacions indocumentats realitzades per part d'empresaris nord-americans o, a nivell més anecdòtic, per part de famílies californianes de classe mitjana-alta on es comú trobar en el servei domèstic dones mexicanes sense permís laboral.

En definitiva, la llei actual sobre la immigració no s'ajusta a la realitat de la demanda laboral nord-americana, si més no a la de l'estat de Califòrnia. Tampoc no hi ha, de moment, molt interès a modificar-la, a jutjar pel clima antiimmigratori que existeix a la societat californiana. Ans el contrari, molts sectors de la població nadiua culpabilitzen –en el pla econòmic– els immigrants mexicans de la recent situació de recessió.

El tema de les migracions continuarà sent, durant molt temps, una espina en les relacions politicoeconòmiques d'ambdós països.

No deixa de ser irònic que a la fase propagandística del Tractat de Lliure Comerç (TLC) s'apregonés sobre els beneficis que s'obtidrien, a llarg termini, amb el desenvolupament mexicà i la respectiva reducció de la pressió immigratòria sobre la societat nord-americana (Rubin, 1995), quan justament un dels atractius, tant de les inversions destinades a Mèxic com dels immigrants mexicans, és la disponibilitat de mà d'obra abundant i barata.

De moment, però és de preveure que seran molts els «mojados» que continuaran endinsant-se cap al somni americà a través del corredor entre les dues

Califòrnia, i de molts altres corredors oberts al llarg de la frontera que separen les dues realitats: la del capitalisme agressiu dels EUA i la del Mèxic semi-industrialitzat, que tot just aixeca el vol cap al desenvolupament.

## Notes

Aquest article forma part de la recerca realitzada entre el «El Colegio de la Frontera Norte» (Tijuana, Mèxic) i el «Center for U.S.-Mexican Studies» (University of California, San Diego, EUA) durant l'any 1994 gràcies al suport econòmic del Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya (CIRIT). Quant al resultat final d'aquest article agraeixo sincerament els comentaris dels meus companys Purificació Pérez i Pau Miret.

- <sup>1</sup> Les «maquiladoras» són plantes industrials que realitzen l'encadenament d'auto-parts en la darrera etapa del procés productiu: el muntatge. El producte final acabat té com a destinació prioritària l'exportació. El programa d'indústries «maquiladoras» va representar per Mèxic la introducció en la subcontractació internacional de serveis productius. Amb l'acord recentment signat (1994) del Tractat de Lliure Comerç (TLC) entre els EUA, Canadà i Mèxic però, s'espera que el concepte de «maquiladora», tal i com s'entén avui dia, canviï en gran mida (menys repatriació de beneficis i més inversió a Mèxic) per tal que Mèxic pugui treure més guanys.
- <sup>2</sup> El «Programa de Bracers» va ser un acord establert entre Mèxic i els EUA l'any 1951 amb l'objectiu d'enviar mà d'obra estacional mexicana a les explotacions agrícoles del sud dels Estats Units. L'acord es va tancar l'any 1964 per la pressió que els sindicats nord-americans van exercir en el Congrés de la Unió. Com a conseqüència van ser repatriats milers de camperols mexicans. Es calcula que aquest Programa va mobilitzar al voltant de 5,2 milions de bracers durant el seu temps de vigència (Orozco i González, 1983).
- <sup>3</sup> El concepte «treballador immigrant» pot incloure moltes categories. El Servei d'Immigració i Naturalització (INS, Immigration and Naturalization Service) nord-americà distingeix entre: immigrants *legals* i immigrants *indocumentats*. Aquests últims són els que entren sense passar pel control d'inspecció (vulgarment coneguts com «mojados»); els que entren legalment, però abusen del temps de validesa dels visats o treballen sense tenir el permís de feina; i els que treballen amb documents falsos. En aquest article, però, utilitzare *indocumentats* per ser un terme més correcte que no pas *il·legals*. Una altra classificació és la que es fa tenint en compte la variable temps. En aquest cas Cornelius (1990) esmenta tres tipus: immigrants *assentats* o *fixos*, immigrants *estacionaris* (normalment coincideixen amb els treballadors agraris) i immigrants *temporals* (estades de curta durada que no es poden predir en el temps). Aquestes categories migratòries són importants en la definició dels processos de segmentació laboral entre els propis immigrants, atès que cada categoria comportarà diferents graus de vulnerabilitat o desavantatge per a participar en el mercat de treball.
- <sup>4</sup> Els autors Elsentandt i Thorup (1994) estudiaren l'opinió de la població nascuda a San Diego North County respecte a la presència dels immigrants mexicans indocumentats i mostraren com durant la recessió econòmica de 1987, els immigrants varen esdevenir de manera molt més evident una amenaça per a la situació de l'economia, així com una càrrega social per l'ús dels serveis públics (escoles i assistència social). Aquesta reacció pública tingué la seva màxima expressió en la proposta de l'any 1993 del governador de l'Estat de Califòrnia, Pete Wilson, mitjançant la qual es demanava la negació de la ciutadania dels fills dels immigrants indocumentats nascuts als EUA.

## Referències bibliogràfiques

ALARCÓN, R. (1992); «Norteamericanización. Self-Perpetuating Migration from a Mexican Town» a BUSTAMANTE, J. A., REYNOLDS, C. W., HINOJOSA, S. A. (ed.) *U. S. – Mexico Relations. Labor Market Interdependence*. Stanford University Press, Stanford, Califòrnia. p.p. 302-318.

- ALBA, F. (1992); «Migrant Labor-Supply and Demand in Mexico and the United States: A Global Perspective» a BUSTAMANTE, J. A.; REYNOLDS, C. W.; HINOJOSA, S. A. (ed.) *U. S. – Mexico Relations. Labor Market Interdependence*. Stanford University Press, Stanford, California. pp. 243-256.
- BUSTAMANTE, J. A. (1992); «Interdependence, Undocumented Migrations and National Security» a BUSTAMANTE, J. A.; REYNOLDS, C. W.; HINOJOSA, S. A. (ed.) *U. S. – Mexico Relations. Labor Market Interdependence*. Stanford University Press, Stanford, California. pp. 21-41.
- BUSTAMANTE, J.A. (1989); «Measuring the Flow of Undocumented Immigrants» a CORNELIUS, W.A. i BUSTAMANTE, J.A. (ed.); *Mexican Migration to The United States. Origins, Consequences, and Policy Options*. Center for U.S.-Mexican Studies. University of California, San Diego, pp. 95-106.
- CALAVITA, K. (1989); «The Immigration Policy Debate: Critical Analysis and Future Options» a CORNELIUS, W.A. i BUSTAMANTE, J.A. (ed.); *Mexican Migration to The United States. Origins, Consequences, and Policy Options*. Center for U.S.-Mexican Studies. University of California, San Diego, pp. 151-181.
- CORNELIUS, W.A. (1989); «Mexican Migration to the United States: Introduction» a CORNELIUS, W.A. i BUSTAMANTE, J.A. (ed.); *Mexican Migration to The United States. Origins, Consequences, and Policy Options*. Center for U.S.-Mexican Studies. University of California, San Diego, pp. 1-21.
- CORNELIUS, W.A. (1989); «The U.S. Demand for Mexican Labor» a CORNELIUS, W.A. i BUSTAMANTE, J.A. (ed.); *Mexican Migration to The United States. Origins, Consequences, and Policy Options*. Center for U.S.-Mexican Studies. University of California, San Diego, pp. 25-47.
- CORNELIUS, W.A. (1990); «Mexican Immigrants in California Today». Ponència presentada a *California Immigrants in World Perspective*. Financiada per The Immigration Research Program, UCLA. Los Angeles, abril 26-27.
- CORNELIUS, W.A.; MARTIN, P.L. i HOLLIFIELD, J.F. (Edts.) 1994; *Controlling Immigration. A global Perspective*. Stanford University Press, Stanford, California.
- EISENSTANDT, T.A. i THORUP, C.L. (1994); *Caring Capacity versus Caring Capacity. Community Responses to Mexican Immigration in San Diego's North County*. Center for U.S. Mexican Studies. Monograph Series, 39. San Diego, U.S.A.
- GROSSMAN, E. L. (1992); «El impacto de la IRCA sobre la migración indocumentada de mexicanos a los Estados Unidos» a *Migración Internacional en las Fronteras Norte y Sur de México*. Consejo Nacional de Población. México, pp. 235-246.

- MULLER, T. i ESPENSHADE, T. (1985); *The Fourth Wave: California's Newest Immigrants*. Washington, D.C.: Urban Institute Press.
- OROZCO, C. i GONZÁLEZ, M.F. (1983); «Migración, fuerza de trabajo y asentamientos humanos irregulares en la ciudad de Mexicali, Baja California» a *Certamen de tesis de licenciatura de la Frontera Norte*, UABC. SEP, pp. 313-399.
- ROUSE, R.C. (1989); *Mexican Migration to the United States: Family Relations in the Development of a Transnational Migrant Circuit*. Tesi Doctoral (mimeo). Stanford University.
- RUBIN, R. (1995); «Por qué ayudó EEUU a México» a *El País* (2 d'abril), p.16.
- SASSEN, S. (1988); *The mobility of Labour and Capital. A study in International Investment and Labor Flow*. Cambridge University Press. Cambridge.
- SASSEN, S. i SMITH, R.C. (1992); «Post-Industrial Growth and Economic Reorganization: Their Impact on Immigrant Employment» a BUSTAMENTE, J. A.; REYNOLDS, C. W.; HINOJOSA, S. A. (ed.) *U. S. – Mexico Relations. Labor Market Interdependence*. Stanford University Press, Stanford, California. pp. 373-393.
- THE PRESIDENT'S COMPREHENSIVE TRIENNIAL REPORT ON IMMIGRATION (PCTRI); 1989. Government Printing Office. Washington, D.C.
- TIENDA, M. (1989); «Looking to the 1990s: Mexican Immigration in Sociological Perspective» a CORNELIUS, W.A. i BUSTAMENTE, J.A. (ed.); *Mexican Migration to The United States. Origins, Consequences, and Policy Options*. Center for U.S.-Mexican Studies. University of California, San Diego, pp. 109-147.
- VENEZ, G. i Mc CARTHY, K. (1990); *Meeting the Economy's Labor Needs Through Immigration: Rationale and Challenges*. RAND Publications Series. U.S.
- ZLOLNISKI, C. (1994); «The Informal Economy in an Advanced Industrialized Society: Mexican Immigrant Labor in Silicon Valley» a *The Yale Law Journal*. Vol. 103, núm. 8. pp. 2.305-2.335.

**Figura 1**  
**Mapa dels Estats fronterers entre els EUA i Mèxic**

